

Inkeri Harju

HE, JOTKA USKOVAT HÖMPPÄÄN
Suomalaisten salaliittoteoreetikoiden kehystäminen
Helsingin Sanomissa ja Yleisradiossa vuonna 2020

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Marraskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Inkeri Harju: He, jotka uskovat hömppään – suomalaisten salaliittoteoreetikoiden kehystäminen Helsingin Sanomissa ja Yleisradiossa vuonna 2020
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Journalistiikan ja viestinnän tutkinto-ohjelma
Marraskuu 2020

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kuvaa, jota Helsingin Sanomien ja Yleisradion julkaisemat artikkelit välittävät suomalaisista salaliittoteoreetikoista. Tutkimus keskittyy vuonna 2020 julkaistuihin artikkeleihin, koska tänä aikana salaliittoteorioita käsittelevät artikkelit yleistyivät mediassa koronaviruspandemian takia. Tutkielma pyrkii vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: millaisia kehyksiä Helsingin Sanomien ja Ylen artikkelit luovat salaliittoteorioihin uskovista suomalaisista koronapandemian aikana, ja miten aineistossa käytetyt kehykset toiseuttavat salaliittoteorioihin uskovia?

Teoreettisesti tutkielma nojaa kehyksen käsitteeseen ja kehysanalyysiin menetelmänä. Kehysanalyysin avulla tutkielma pyrkii selvittämään ja analysoimaan kuvaa, jota salaliittoihin uskovista ihmisistä luodaan. Kehysten määrittelyllä ja analyysillä voidaan myös kartoittaa artikkeleissa esiintyviä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Lisäksi tutkielma pyrkii arvioimaan aineistoa toiseuden ja toiseuttamisen käsitteiden kautta. Pyrkimys on selvittää luovatko artikkelit salaliittoteoreetikoista kuvaa toisina. Tutkielman aineisto koostuu kolmestatoista Helsingin Sanomien tai Yleisradion nettisivuilla vuonna 2020 julkaistusta artikkelista, jotka käsittelevät salaliittoteorioita ja niihin uskovia.

Kehysanalyysin avulla aineistosta löytyi kuusi useammassa artikkelissa toistuvaa kehystä: asiantuntijapuhe-kehys, maltillisuus-kehys, nörtit-kehys, he ja eräät -kehys, reuna-alueiden ihmiset -kehys sekä kriisi-kehys. Analyysi osoittaa, että aineiston luoma kuva on hyvin samantapainen kummassakin julkaisussa. Esimerkiksi salaliittoihin uskovien kehystäminen asiantuntijan kertoman kautta oli aineistossa hyvin yleistä. Kuvan luominen ryhmään kuulumattomien ihmisten kautta on vahva toiseuttamisen keino. Toisen asemaan salaliittoteoreetikot asetetaan myös esimerkiksi viittaamalla ryhmään heinä tai eräinä. Tulokset osoittavat, että aineiston luoma kuva salaliittoihin uskovista on stereotyyppinen ja kapea. Heidät luokitellaan usein internetissä aikaa viettäväksi epävarmoiksi matalasti koulutetuiksi miehiksi. Kuvaa heistä luodaan muuten kuin heitä itseään kuulemalla.

Avainsanat: salaliittoteoria, salaliittoteoreetikko, toiseus, kehys, journalismi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
2	TUTKIMUKSEN ONGELMANASETTELU	3
2.1	Koronavirus salaliittojen kasvualustana	3
2.2	Keskeiset käsitteet.....	4
2.2.1	Salaliittoteoria	4
2.2.2	Toiseus.....	6
2.3	Tutkimuskysymykset	8
3	AINEISTO JA MENETELMÄ	9
3.1	Aineisto.....	9
3.2	Menetelmä	10
4	ANALYYSI JA TULOKSET	12
4.1	Maltillisuus-kehys	13
4.2	Nörtit-kehys.....	14
4.3	He ja eräät -kehys	15
4.4	Kriisi-kehys.....	16
4.5	Reuna-alueiden ihmiset -kehys	16
4.6	Asiantuntijapuhe-kehys.....	17
4.7	Tutkimuskysymyksiin vastaaminen	19
5	POHDINTA.....	21
6	LÄHTEET.....	23
	Kirjallisuus.....	23
	Tutkimusaineisto	24

1 JOHDANTO

Erilaiset uskomukset ja uskonnot ovat aina kiinnostaneet minua valtavasti. Erityisesti minua kiehtovat ihmiset, jotka uskovat minusta itsestäni absurdeilta kuulostaviin teorioihin ja asioihin. Koronaepidemian aikana olenkin mielenkiinnolla lukenut erilasiin koronasalaliittoteorioihin liittyvää uutisointia. Artikkeleita lukiessani en kuitenkaan ole kokenut saaneeni kattavaa kuvaa siitä, millaisia nämä salaliittoteorioihin uskovat suomalaiset ihmiset todella ovat. Jos jonkinlaista kuvaa on luotu, se on jäänyt kovin pirstaleiseksi ja etäiseksi. Oma ennako-oletukseni on, että näihin teorioihin uskovia ihmisiä ei juuri päästetä ääneen ja kuvaa heistä rakennetaan muista lähteistä. Hypoteesini on myös, että median kehystämä kuva salaliitoista ja niihin uskovista ei ole kovin positiivinen. Onkin erittäin mielenkiintoista lähteä tutkimaan, pitävätkö nämä oletukset paikkaansa.

Koronavirusepidemia on ollut ennennäkemätön tilanne varsinkin Euroopassa, jossa ei nykyisten sukupolvien aikana ole nähty näin laajaa epidemiaa. Eurooppalaisten ei ole tarvinnut enää vuosikymmeniin pelätä kulkutauteja koronaviruksen kaltaisessa laajuudessa. Uusi asia ja sen aiheuttama epävarmuus ja pelko ovat näkyneet varsinkin sosiaalisessa mediassa. Verkossa, etenkin Yhdysvalloissa, on kiertänyt mitä erikoisempia teorioita ja valheita. Maaliskuussa 2020 Twitterissä kiersi englanninkielinen aihetunniste, joka kannusti ihmisiä kuvaamaan kotipaikkakuntansa sairaaloita. Tarkoitus oli ”todistaa”, että sairaalat ovat tyhjiä ja koronavirus on vale tai ainakin suuresti liioiteltu. (Gruzd & Mai 2020, 1–2.) #FilmYourHospital-kampanja on hyvä esimerkki manipulaatiosta ja disinformaation levittämisestä sosiaalisessa mediassa. (Gruzd & Mai 2020, 1–2.) Disinformaation levittäminen ja erilaisiin sairauksiin ja rokotuksiin liittyvät salaliittoteoriat ovat olleet pinnalla myös aiemmin virusten levitessä. Zikaviruksen ollessa uhka vuosina 2015–2016 sosiaalisessa mediassa suosiota sai sitkeä salaliittoteoria, jonka mukaan zikavirus on levinnyt Brasiliassa vapaaksi päästetyistä geenimanipuloiduista moskiitoista, jotka olisivat tehty virusta levittäviksi aseiksi. (Mitchell 2019, 212.) Todellisuudessa zikavirus leviää pääasiassa Aedes-sukuun kuuluvien hyttysten kautta. Mitchellin analyysissä selvisi, että Zikavirus-uutisoinnissa oli kaksi selvästi vastakkaista tahoja; perinteinen uutismedia ja salaliittoteorioita sekä disinformaatiota välittävät vaihtoehtoiset mediat. Nämä kaksi tahoja, niin sanottu valtamedia ja vastamedia, olivat täysin eristäytyneitä toisistaan. Mitchellin mukaan on epätodennäköistä, että

vaihtoehtoista mediaa seuraava lukija olisi edes lukenut perinteisen median artikkeleita, vaikka nämä olisivat tehneet salaliittoteorioita oikovia juttuja. (Mitchell 2019, 231.) Uskon, että tämä huomio pätee hyvin myös koronavirusuutisointiin. Suomessakin tarjolla on niin sanottu valtamedia, joka ainakin yrittää välittää tutkittua ja todistettua tietoa ja kaataa salaliittoteorioita sekä vastamedia, joka levittää disinformaatiota. Valtamedialla tarkoitetaan yleensä journalistin eettisiin ohjeisiin sitoutuneita perinteisiä medioita, kuten sanomalehtiä, radiota tai televisiota. Vasta- tai valemedialla taas pääosin verkkojulkaisuja, jotka pyrkivät olemaan vastavoima valtamedialle. Vastamediat eivät välttämättä sitoudu tai noudata journalistin eettisiä ohjeita, vaan esimerkiksi tahallaan jakavat valheellista tietoa. On vaikea nähdä, että ihmiset seuraisivat aktiivisesti näitä kumpaakin alustaa. Gruzd ja Mai (2020, 7–8) argumentoivat, että niin sanotussa tavallisessa maailmantilanteessa #FilmYourHospital olisi saanut useimmat ihmiset vain pyörittelemään päätään toisten ihmisten typeryydelle. Kuitenkin nykyisessä epävarmassa tilanteessa yhä useampi ihminen kiinnostuu myös epätodennäköiseltä kuulostavista selityksistä. #FilmYourHospital-kampanjan uskottavuutta lisäsi ihmisten silmissä myös se, että jotkut amerikkalaiset poliitikot jakoivat sitä eteenpäin. (Emt., 7–8.) Suomessakin on muutamia julkisuudenhenkilöitä, jotka aktiivisesti levittävät erilaisia valheellisia terveysväitteitä tai jopa salaliittoteorioita. Voin hyvin ymmärtää, miten heidän asiansa voi vaikuttaa vakuuttavalta, kun tuhannet muutkin ihmiset seuraavat näitä henkilöitä sosiaalisessa mediassa. Suomessa poliitikot ovat perinteisesti pysytelleet tutkimuksessa tiedossa kohtuullisen hyvin, mutta sosiaalisen median myötä myös kansanedustajien tileillä on nähty kyseenalaisia väitteitä.

Tutkielmani alkuosassa pohditaan tutkielman ongelmanasettelua ja sen ajankohtaisuutta, määritellään työn osalta keskeiset käsitteet sekä tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen esitellään aineisto ja tutkielman analyysissä käytetty tutkimusmetodi. Sen jälkeen siirrytään tutkielman toiseen osaan, jossa käydään läpi aineiston analyysi ja sen tulokset. Tutkielman loppuun pohdintaan, jossa käydään läpi tulosten herättämiä ajatuksia sekä esitetään tarve jatkotutkimukselle.

2 TUTKIMUKSEN ONGELMANASETTELU

Tutkielmani toinen luku käsittelee tutkimuksen ongelmanasettelua. Ensin käsitellään vuonna 2020 vallinnutta maailmantilannetta koronapandemian osalta. Tämä luku 2.1 pyrkii valottamaan viruksen leviämisen seurauksia salaliittoteorioiden suosioon. Tilannekatsauksen jälkeen avataan tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä ja käsitellään median harjoittamaa toiseuttamista. Luvun lopussa esitellään tutkielman tutkimuskysymykset.

2.1 KORONAVIRUS SALALIITTOJEN KASVUALUSTANA

Keväällä 2020 koronavirus levisi maailmanlaajuisesti pandemiaksi. 30.9.2020 maailmassa oli World Health Organizationin (WHO) tilaston mukaan 33 441 919 todettua koronavirustapausta. Luonnollisesti virus ja sen eteneminen näkyivät mediassa laajalti pitkin vuotta. Koronaviruksen eteneminen oli niin nopeaa, että virallisten terveystieteiden ja tieteen ymmärrys ei pysynyt mukana. Tilanteen muuttuessa ja tieteellisen tutkimustiedon lisääntyessä asiantuntijoiden lausunnot mediassa muuttuivat. (Kuusela, 2020.) Epävarmuus, muuttuvat suositukset ja arviot, koronaviruspandemian tuoma uudenlainen maailmantilanne, taudin pelko sekä epävarmuus tulevaisuudesta luovat otolliset olosuhteet salaliittoteorioiden syntymiselle ja leviämiselle. Erilaisia koronavirukseen liittyviä salaliittoteorioita onkin kevään 2020 aikana esiintynyt sosiaalisessa mediassa *Yleisradion* uutisten mukaan jopa ennätysellisen paljon (Siltamäki 2020; Vehkoo 2020). Yleisimmät niistä väittävät koronaviruksen olevan ihmisen laboratoriossa kehittämä ase tai liittyvät 5g-verkkoihin koronaviruksen levittäjänä tai vahvistajana (Siltamäki 2020; Vehkoo 2020).

Vehkoon (2019, 57) mukaan salaliittojen tutkimus on enimmäkseen keskittynyt Yhdysvaltoihin, jonka rajattomat ilmaisu- ja painovapaudet houkuttelevat erilaisia ryhmiä julkaisemaan ja painamaan teorioitaan maassa. Salaliittoteoriat ovat myös suosittuja amerikkalaisten keskuudessa. Vuonna 2016 yli 40 prosenttia amerikkalaisista uskoi johonkin salaliittoteoriaan. (Vehkoo 2019, 57.) Internet ja sosiaalinen media ovat vauhdittaneet salaliittojen leviämistä pienten ryhmien spekuloinnissa maailmanlaajuisten yhteisöjen ilmiöksi. Maapallon litteään muotoon uskovien Facebook-ryhmään kuuluu lähes 130 000 ihmistä. (Siltamäki, 2020.) Suomessa salaliitot eivät kuitenkaan ole saaneet taakseen kovinkaan suuria ihmismääriä. Salaliittojen tutkimiseen keskittynyt Suomen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) asiantuntija Jonas Sivelä kertoo

Ylälle (Aro, 2020a), että suomalaiset salaliittoteoreetikot ovat ”pieni porukka”. Sivelän (emt.) mukaan salaliittoteorioihin uskomista hillitsee suomalaisten kohtuullisen hyvä medialukutaito sekä korkea luottamus viranomaisiin. Salaliittoteorioita, varsinkinkin ihmisten terveyteen liittyviä, voidaan kuitenkin pitää todellisena uhkana. Vehkoon (2019, 56) mukaan yleisimpiä haitallisia vaikutuksia ovat negatiiviset vaikutukset yksilön terveyteen. Salaliittoteoria, jossa uskotaan rokotusten aiheuttavan autismia, on toiminut joidenkin vanhempien kimmokkeena jättää lapsensa rokottamatta. Erilaisten salaliittoteorioiden ja uskomusten vuoksi esimerkiksi tuhkarokko on viime vuosina palannut Yhdysvaltoihin, vaikka se jo aiemmin saatiin kitkettyä pois väestöstä rokotuksilla. (Emt.,56)

Koronaviruksen tuoma epävarmuus on siis ainakin *Yleisradion* artikkelien mukaan kasvattanut salaliittojen määrään ja niiden suosiota. Samalla kun tiedetään, että erityisesti sairauksiin ja terveyteen liittyvät salaliittoteoriat ovat ihmisten terveydelle haitallisia. Aiheen ajankohtaisuuden ja yhteiskunnallisen merkityksen takia pidän tutkimusaiheittani relevanttina ja perusteltuna.

2.2 KESKEISET KÄSITTEET

2.2.1 Salaliittoteoria

Kattavaa tieteellistä selitystä termille *salaliittoteoria* on haastava löytää. Matthew R. X. Dentith (2018, 3–10) antaa kirjassaan *Taking Conspiracy Theories Seriously* salaliittoteorioille muutamia yhteisiä nimittäjiä. Hänen mukaansa salaliittoteoria on usein enemmistön mielestä epätodennäköinen selitys jollekin asialle. Kyseiseen salaliittoon uskoville selitys taas on uskottava, ja sen uskottavuus lisääntyy, kun sitä jaetaan samanmielisen yhteisön kesken. Salaliittoteoria on myös Dentithin mukaan yleensä epävirallinen selitys tapahtuneelle. Esimerkiksi koronaviruksesta liikkuu useita salaliittoteorioita, jotka ovat enemmistön mielestä erittäin epätodennäköisesti tosia sekä poikkeavat valtioiden ja terveysviranomaisten virallisista selityksistä. Robin Ramsey (2001, 9–10) huomauttaa teoksessaan, että termeihin salaliittoteoria ja salaliittoteoreetikko liitetään todella vahvoja negatiivisia konnotaatioita. Suuri osa salaliitoista on historian saatossa osoittautunut epätodeksi. Ramsey kuitenkin nostaa esiin mahdollisuuden, että jotkut salaliittoteorioista ovat olleet tosia tai ainakin edelleen mahdollisia. Esimerkkinä Ramsey käyttää mahdollisesti todenperäistä salaliittoteoriaa, jonka mukaan Wall Streetin pankkiirit ja eliitti rahoittivat osaltaan

Bolsevikkien vallankaappaus Venäjällä vuonna 1917. Koska jotkut salaliittoteorioista voivat olla totta, on Ramseyn mielestä ongelmallisesta, että termiin liitettävät negatiiviset mielikuvat estävät mediaa, akateemikkoja ja tieteilijöitä puhumasta niistä. Salaliittoteorioista puhuminen on hänen mukaansa riski, koska niiden esiin nostaminen voi johtaa puhujan leimaamiseen salaliittoteoreetikoksi. *Salaliittoteoreetikolla* viitataan yleisesti ihmiseen, joka usko vähintään yhden salaliittoteorian olevan todellinen selitys jollekin asialle. Salaliittoteoreetikot voivat myös jakaa ajatuksiaan tai toimia niiden mukaan tai luoda uusia salaliittoteorioita. Tässä tutkielmassa lasken salaliittoteoreetikoiden piiriin kuitenkin kaikki ne ihmiset, jotka uskovat salaliittoteoriaan, mutta eivät välttämättä jaa teoriaa eteenpäin. Salaliittoteoreetikko on siis joku, joka vähintään uskoo salaliittoteoriaan.

Salaliittoteorian ymmärtäminen vaatii myös yhdyssanan alkuliitteen *salaliitto* ymmärtämistä. Dentith (2018, 8) antaa salaliitoille kolme kriteeriä. Salaliitoissa on tai on ollut jokin toimija tai toimijoita, jolla on suunnitelma. Toimijoilla on myös jokin haluttu lopputulos, johon suunnitelma johtaa. Kolmas Dentithin kriteeri on, että salaliiton toimijat ovat aktiivisesti toimineet estääkseen suunnitelmansa päätyksen suuren yleisön tietoon. Pidän tällaista kriteeristöä salaliitoille hieman vanhentuneena, sillä nykyään moni salaliittoteoria on yleisesti kaikkien tiedossa, mutta silti aktiivisesti toiminnassa. Sosiaalinen media ja internet ovat muuttaneet salaliittojen luonnetta pienten piirien juonittelusta näkyvämmäksi tavalliselle kansalle. Johanna Vehkoo puhuu tietokirjassaan *Valheenpaljastajan käsikirja* (2019, 53–56) salaliittojen siirtymisestä internettiin. Hänen mukaansa siirtyminen tapahtui 2010-luvun kuluessa, jolloin salaliittoteoriat alkoivat löytää tiensä valtavirtaan. Vehkoon mukaan internetajan salaliitoille on tyypillistä, että ne syntyvät täysin tyhjästä, eivätkä enää tarvitse kimmokkeekseen tiettyä tapahtumaa kuten salamurhaa. Uuden ajan salaliittoteoria voi syntyä vaikkapa anonyymeistä nettikommenteista. Netissä liioitellaan mitättömiä asioita ja suurennellaan mittasuhteita. Kun ihminen näkee tietyn väitteen netissä monesta lähteestä, hän voi alkaa pitää sitä todenperäisenä. (Vehkoo 2019, 53–56.)

2.2.2 Toiseus

Tarkastelen tutkimuksessani salaliittoteoreetikkoja *toiseuden*-käsitteen ja *toiseuttamisen* kautta. Haluan selvittää nähdäänkö salaliittoteoreetikot toisina ja toiseuttaako media heitä artikkeleissaan. Minna Nikunen (2002, 61–62) määrittelee toiseuden eräänlaiseksi poissulkemiseksi. Toinen on Nikusen mukaan erikoistapaus tai poikkeus normaalista. Jokainen ihminen voi olla jossain elämänvaiheessaan toisen asemassa, mutta joillakin, esimerkiksi naisilla, tämä rooli on useammin kuin toisilla. Olli Löytty artikkelissaan Afrikka-diskurssista (1994, 117) liittyy toiseuden vastakohtapareihin, jossa toinen puoli saa positiivisia merkityksiä ja toinen negatiivisia. Löytty puhuu tekstissään *meikäläisistä* ja *muukalaisista*.

Kivikuru (2002, 56) pitää toiseuttamista merkittävänä median vallankäytön välineenä. Hänen mukaansa medialla on suurta valtaa määrittää se, ketkä kuuluvat meihin. Toiseuttamisella tarkoitetaan siis sitä tekoa, jolla jostakusta tehdään toinen ja hänet tai heidät selvästi erotetaan meistä. Kivikuru kertoo kärjistäen, että median meitä ovat useimmiten valkoihoiset keski-ikäiset miehet. Kaikki muut, kuten vanhukset, naiset tai nuoret, ovat muita. Tuominen on tekstissään (2002, 72) samaa mieltä Kivikurun kanssa:

” Media on seismografinen apparaatti, joka osoittaa, missä toiseus kulkee, mitä siihen liittyy ja miten siihen reagoidaan.”

Tuomisen mukaan toiseuttamiseen ja toiseuteen liittyy usein myös halua *sopeuttaa* nämä toiset meihin. Mediassa sopeuttamisesta puhutaan varsinkin maahanmuuttajien yhteydessä. Tällainen diskurssi luo Tuomisen mukaan kuvan, jossa toiset ovat jotenkin vääränlaisia ja heidät on integroitava meihin eli parempiin ja oikeanlaisiin. (Emt., 70–71.)

Yhteenvedona voisi siis sanoa, että toinen on joku tai jokin ryhmä, joka ei kuulu meihin. Toinen on poissuljettu, johon liitetään usein vastakkaisia asioita verrattuna meihin. Toinen on meidän vastakohta, joka saa yleensä enemmän negatiivisia määrittelyjä. Toiseuttaminen taas on työkalu, jolla esimerkiksi media asettaa jonkun tai jotkut toisen asemaan.

Yksi tutkielmani kiintopisteistä on salaliittoteoreetikkojen toiseuttaminen mediassa. Tästä syystä tutkielmani sijoittuu laajempaan mediatutkimuksen perinteeseen, jossa pyritään kartoittamaan median toiseuttamisen keinoja ja kohteita. Median tuottamaa toiseutta on tutkittu paljon myös suomalaisessa mediatutkimuksessa. Suosituin tutkimuskohde vaikuttaa olevan erilaiset

maahanmuuttajaryhmät ja heidän toiseuttamisensa mediassa. Esimerkiksi Karina Horsti (2005) tutki turvapaikanhakijoiden esittämistä mediassa väitöskirjassaan, Anna-Kaisa Kuusisto ja Jaakko Tuominen tarkastelivat artikkelissaan (2019) yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kehyksiä ja Susanna Vehmas (2012) tutki maahanmuuttokeskustelua sanomalehdissä. Sekä Horsti (emt., 282–283) että Kuusisto ja Tuominen (emt., 189) nostavat esiin maahanmuuttajista luodun uhkakehyksen. Uhkakehyksessä maahanmuuttajat yhdistetään sotiin, kriiseihin ja rikoksiin. Uhkakehys jättää perinteisesti vain vähän tilaa ihmisoikeuskehykselle, joka voisi oikein käytettynä toimia Horstin mukaan antirasismien työkaluna.

Maahanmuuttajaryhmien lisäksi naisten esittämistä mediassa on tutkittu runsaasti. Minna Nikunen (2005, 277–284) tutki väitöskirjassaan murha-itsemurhien esittämistä mediassa. Tutkimuksessa selvisi, että tällaisia rikoksia käsittelevät artikkelit mediassa toiseuttavat naisia. Nikusen mukaan tapahtumien uutisointi laskee naisen osaksi perhettä, joka on surmattu. Naista ei niinkään kuvata väkivallanteon uhrina vaan osana perhettä ja parisuhdetta, jopa rikoksen osallisena.

Toiseutta on luonnollisesti tutkittu paljon myös Suomen ulkopuolella. Jedlowski ja Thomas (2017) käsittelevät artikkelissaan kiinalaisten esittämistä toisina etiopialaisissa elokuvissa. Artikkelin mukaan Kiinan kasvava vaikutusvalta Afrikassa on alkanut näkyä jo myös elokuva-alalla. Suhteelliseen uuteen etiopialaiseen filmitieteeseen on alkanut ilmestyä elokuvia, joissa on kiinalainen päähenkilö. (Emt., 2.) Jedlowski ja Thomas tulevat artikkelissaan (2017) siihen tulokseen, että elokuvat toiseuttavat kiinalaisia. He ovat samaa mieltä väitteestä, jonka mukaan toiseuteen liittyy vahva kahtiajako ja vastakohtien korostaminen. Jedlowski ja Thomas kuitenkin huomauttavat, että toisen osaan voi liittyä vastakohtien kumpaakin puolta. Heidän mukaansa toinen voi olla kiehtova, lumoava ja eksoottinen samaan aikaan kun se nähdään luotaantyöntävänä ja alempiarvoisena. (Jedlowski & Thomas 2017, 15.)

2.3 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkielmassani pyrin avaamaan kuvaa, jota *Yleisradio* ja *Helsingin Sanomat* välittivät suomalaisista salaliittoteoreetikoista artikkeleissaan. Pyrin löytämään aineistosta kehyksiä, joilla salaliittoihin uskovia kuvataan. Kehysanalyysin avulla tutkin kehysten mahdollista toistuvuutta artikkeleissa sekä sitä, onko näiden kahden julkaisun artikkeleissa kehysten osalta eroja.

Yritän yhdistää salaliittoteoreetikoista mediassa annetun kuvan aiempien tutkimusten tuloksiin median välittämästä me ja muut -asetelmasta. Pyrin ymmärtämään tapoja, joilla media tekee eroa meihin ja toisiin muun muassa kehystämisen kautta. Haluan valottaa sitä tapaa, jolla jokin ryhmä suljetaan toisen asemaan.

Käytännössä tutkielmani tavoite tiivistyy seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia kehyksiä Helsingin Sanomien ja Ylen artikkelit luovat salaliittoteorioihin uskovista suomalaisista koronapandemian aikana?
2. Miten aineistossa käytetyt kehykset toiseuttavat salaliittoteorioihin uskovia?

3 AINEISTO JA MENETELMÄ

3.1 AINEISTO

Salaliittoteorioiden tarkastelemiseksi suomalaisessa mediassa olen valinnut kaksi Suomessa laajasti tunnettua mediaa, *Yleisradion* ja *Helsingin Sanomat*. Nämä mediat valikoituivat aineiston lähteeksi niiden niin sanotun valtamedia-aseman takia. Varsinainen aineistoni kostuu kolmestatoista Helsingin Sanomissa tai Ylen uutisissa julkaistusta artikkelista. Artikkelit ovat julkaistu näiden kahden median verkkojulkaisuissa 1.1.2020-31.8.2020 välisenä aikana. Aineiston aikarajaus alkaa vuoden 2020 alusta, koska tänä vuonna koronaepidemia saapui myös Suomeen ja loppuu päivään, jona keräsin aineistoni elokuun lopussa.

Keräsin aineistoni Helsingin Sanomien ja Ylen verkkojulkaisujen sisäistä hakutoimintoa käyttäen, jolla hain tuloksia hakusanalla 'salaliitto'. Näistä tuloksista rajasin aineistooni ne artikkelit, joissa sana salaliitto esiintyy leipätekstissä. Tällä kriteerillä sain rajattua aineiston ulkopuolelle artikkelit, joihin salaliitto-sana oli laitettu avainsanoiksi, mutta jotka eivät suoraan käsitelleet aihetta. Lisäksi otin aineistooni vain ne artikkelit, joissa vähintään viitattiin Suomeen leipätekstissä. Tällä tavoin toivon hahmottavani kuvaa, jota kyseiset mediat esittävät nimenomaan suomalaisista salaliittoteoreetikoista. Aineiston rajauksen ulkopuolelle jäi kummastakin julkaisusta useita salaliittoa käsitteleviä tekstejä, jotka olisivat aikarajaukseni puitteissa sopineet aineistoksi. Jätin nämä tekstit kuitenkin valitsemillani kriteereillä aineiston ulkopuolelle, sillä ne käsitelivät salaliittoteorioita ulkomailla, enimmäkseen Yhdysvalloissa. Rajauksen jälkeen aineistoni muodostui kolmestatoista artikkelista, joista seitsemän on *Yleisradion* julkaisemia ja kuusi *Helsingin Sanomien*. Vaikka en rajannut artikkeleita teemalta muuten kuin salaliittoteorioiden osalta, käsittelevät ne kaikki osaltaan myös koronavirusta. Tämä johtuu niiden julkaisuajankohdasta keväällä 2020, jolloin Suomessa elettiin koronaviruksen ensimmäistä aaltoa.

Kuten jo aiemmin tuli ilmi, tutkielmani kohteeksi valikoituivat *Helsingin Sanomat* ja *Yleisradio* niiden laajan tunnettavuuden ja valta-aseman takia. Nämä kaksi eivät tietenkään ole ainoita Suomen valtamedioita, mutta tutkielman laajuuden rajaamiseksi päädyin kahteen julkaisuun. *Yleisradio* on suomalainen julkisen palvelun mediayhtiö, jonka toiminta rahoitetaan julkisin varoin. *Yleisradio* tuottaa sekä journalistista että viihteellistä sisältöä televisioon, radioon ja internettiin. *Helsingin Sanomat* taas on kaupallinen journalistinen julkaisu, jonka päätuotteet ovat paperinen

seitsemänä päivänä viikossa ilmestyvä sanomalehti sekä jatkuvasti päivittyvä verkkojulkaisu. MediaAuditFinlandin tilaston mukaan *Helsingin Sanomien* kokonaislevikki oli 339 437 vuonna 2019. Luku on selvästi suurin kaikista suomalaisista kuutena tai seitsemänä päivänä ilmestyvistä sanomalehdistä. Lehden omistaa Sanoma-konserniin kuuluva Sanoma Media Finland.

3.2 MENETELMÄ

Analysoin tutkimuksessani aineistoa kehysanalyysin keinoin. Kehys-käsitteen ja kehysanalyysin luojana pidetään sosiologi Erving Goffmania (1922–1983). Hänen mukaansa ihminen kokee ja tulkitsee kaikkea näkemäänsä ja kokemaansa *kehysten* (frame) kautta. Kehysten avulla ihminen vastaa jatkuvasti päässään kysymykseen siitä, mitä nyt tapahtuu. Tätä ajatusprosessia Goffman kutsuu *tilannemääritelmäksi* (definition of the situation). Kehystäminen on niin luonnollinen osa ihmisen ajattelua, että suurin osa siitä tapahtuu tiedostamatta. Ihmisen luomat kehykset ovat sosialisoinnin ja ympäröivän yhteiskunnan tulosta. (Goffman 1974, 22–25.)

Ihminen kehystää ympäröivää maailmaa jatkuvasti. Kun suomalainen saapuu kirjastoon, hän luultavasti tietää, että siellä kuuluu olla mahdollisimman hiljaa. Hän tietää, että kirjaston työntekijä on töissä ja että tältä voi kysyä apua kirjastoon liittyvissä asioissa. Ihminen kehystää henkilön kirjaston henkilökunta -kehykseen. Kehys kuitenkin muuttuu, jos ihminen näkee tämän saman työntekijän kaupassa. Silloin ihminen kehystää hänet kirjaston hoitaja vapaalla -kehykseen ja tietää, ettei ole kohteliasta mennä nyt kyselemään tältä neuvoa kirjoista. Goffman (1974, 38) sanoo ettemme voi edes vilkaista mitään muodostamatta näkemästämme kehyksiä. Hän myös jatkaa huomauttamalla, että kehykset muuttuvat jatkuvasti ja samaan tilanteeseen voi päteä monia päällekkäisiä kehyksiä. Toisaalta myös kaikki ihmisen tuottamat kehykset jostakin tilanteesta voivat olla virheellisiä. (Emt., 6.)

Erkki Karvonen (2000, 78) pitää kehysanalyysia toimivana työkaluna mediatutkimukseen. Kehyksiä analysoimalla voi Karvosen mukaan muun muassa pohtia sitä, minkä kehysten kautta jutun kirjoittanut toimittaja on asiaa katsonut. Toisaalta voi myös yrittää miettiä, mihin kehyksiin kirjoittaja on asettanut aiheensa ja vastaavasti, mitkä kehyksen on jätetty tahallaan tai tahattomasti kokonaan pois. (Emt., 78.)

Kehys on vakiintunut suomennus Goffmanin englanninkieliselle termille 'frame'. Prosessista käytetään verbiä kehystäminen. Karvonen kuitenkin käyttää tekstissään (2000, 78–79) myös suomennuksia kehikko ja runko. Hänen mielestään kehys-sana ei kuvaa tarpeeksi hyvin ajatusta siitä, että kyseessä on abstrakti jatkuvasti muutoksessa oleva asia. Itse aion kuitenkin käyttää tekstissäni vakiintunutta suomennusta kehys.

Karvosen mukaan toimittaja muodostaa työssään jatkuvasti tilannemääritelmää saamastaan informaatiotulvasta. Toimittajien tehtävä on muuttaa saamansa tieto nopeasti mahdollisimman ymmärrettävään muotoon. Tässä prosessissa kehyksiä luodaan usein automaattisesti ja tiedostamatta. (Emt., 80.) Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on selvittää, millaisia kehyksiä *Yleisradion* ja *Helsingin Sanomien* toimittajat käyttävät kirjoittaessaan salaliittoteorioista. Erityisesti keskityn analysoimaan kehyksiä, joita kirjoittavat luovat salaliittoihin uskovista suomalaisista.

4 ANALYYSI JA TULOKSET

Tutkielmassani analysoin aineistoa kehysanalyysin keinoin. Löysin aineistosta kuusi erilaista kehystä, jotka toistuvat aineistossa vähintään kahdesti. Kehykset luovat jonkinlaista kuvaa suomalaisista salaliittoteorioihin uskovista ihmisistä. Alla olevasta taulukosta ilmenee kehysten esiintyminen aineistossa. Vasemmalla ovat nimettyinä aineistosta löytyneet kehykset, ja ylhäällä aineisto numeroituna artikkelikohtaisesti. Numerot vastaavat aineiston numerointia tutkielmani kohdassa 8.2 Tutkimusaineisto. Aineiston kohdat 1–7 ovat *Yleisradion* artikkeleita, artikkelit 8–13 *Helsingin Sanomien*. Artikkelit käsittelevät salaliittoteorioita ja niihin uskovia ihmisiä niin Suomessa kuin ulkomailla. Koronaviruspandemia on aiheena läsnä kaikissa aineiston artikkeleissa johtuen niiden julkaisuajankohdasta keväällä 2020.

Taulukko 1. Kehysten esiintyminen aineistossa

Kehykset	Yleisradion artikkelit							Helsingin Sanomien artikkelit					
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Maltillisuus-kehys		x	x		x	x	x						
Nörtit-kehys	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x		x
He ja eräät -kehys	x	x	x	x		x	x	x		x	x		
Kriisi-kehys	x	x						x		x			x
Reuna-alueiden ihmiset -kehys	x		x		x			x	x		x		x
Asiantuntijapuhe-kehys	x	x	x		x	x	x	x	x		x	x	x

4.1 MALTILLISUUS-KEHYS

Viidessä aineistoni artikkeleista esiintyy maltillisuus-kehys. Tällä tarkoitan kehystä, jossa suomalaiset salaliittoteoreetikot esitetään marginaalisena joukkona, joka on huomattavasti amerikkalaisia tai venäläisiä ryhmiä järkevampi, maltillisempi ja vaarattomampi. Erikoinen huomio on, että löysin maltillisuus-kehystä vain *Yleisradion* artikkeleista. Aineistoni *Helsingin Sanomien* jutuissa tätä kehystä ei ilmennyt.

Maltillisuuden kehystä luotiin jutuissa vertaamalla suomalaisia amerikkalaisiin ja tässä yhteydessä korostamalla suomalaisten järkevyyttä. Ylen toimittaja (Kainulainen, 2020) kirjoittaa, että

”Suomessa ei juoda metanolia tai syödä valkosipulia, saatikka niellä kristallia koronalääkkeeksi.”

Lauseella viitataan aiempaan uutisointiin amerikkalaisista, jotka ovat käyttäytyneet edellä mainitulla tavalla. Jutussa tutkijatohtori kertoo, kuinka Suomessa

”...on osattu asettaa taikauskoinen ajattelu omalle paikalleen historiallisena oikkuna.”

Vehkoon (2020) jutussa kerrotaan, etteivät suomalaiset usko koronaviruksen olleen ihmisen kehittämä ja Kainulainen (2020) kertoo, että vain yksittäiset suomalaiset uskovat 5g-verkon liittyvän koronavirukseen. Maltillisuus-kehystä korostettiin useammassa jutussa vertailulla amerikkalaisiin. Amerikkalaiset ja suomalaiset salaliittoteoreetikot laitettiin jutuissa vastakkain, jolloin saadaan aikaan kuva, jossa suomalaiset ovat selvästi amerikkalaisia fiksumpia. Esimerkiksi Siltamäen jutussa (2020) kerrotaan, että tutkimusten mukaan jopa puolet amerikkalaisista uskoo ainakin johonkin salaliittoteoriaan. Tämä tutkimustulos mainitaan myös *Helsingin Sanomien* artikkelissa (Kuusela, 2020), mutta maltillisuus-kehys jää kuitenkin artikkelista puuttumaan. *Helsingin Sanomatkin* kertovat amerikkalaisista salaliittoteoreetikoista, mutta eivät samalla tavalla vertaa heitä suomalaisiin tai kerro samassa yhteydessä kuinka pieni tai harmiton suomalaisten joukko on.

Vertailun lisäksi kahdessa Ylen jutussa asiantuntijat kertovat kuinka salaliittoteorioista ja niihin uskovista ei pidä Suomessa olla huolissaan. Asiantuntijana haastateltu Pyrhönen kertoo, olevansa salaliittojen vaikutuksista huolestunut, muttei pidä asiaa Suomessa uhkana, koska *”Suomessa vaikuttaa olevan aika vahva resilienssi sitä vastaan.”* (Leppänen, 2020.) Yhdessä Ylen artikkelissa

asiantuntija kertoo, myös ettei pidä salaliittoja Suomessa uhkana kansalaisten hyvän medialukutaidon sekä korkean viranomaisluottamuksen ansiosta. Samalla monessa artikkelissa korostetaan sitä, kuinka amerikkalaiset salaliittoteoriat ovat asettaneet ihmisiä konkreettiseen vaaraan. Suomalaisten ja amerikkalaisten välille luotu kontrasti on siis joissain artikkelissa todella vahva.

4.2 NÖRTIT-KEHYS

Eniten aineistossa esiintyvä kehys oli niin sanottu nörtit -kehys. Kaikissa paitsi yhdessä aineiston artikkeleista puhuttiin internetistä ja sosiaalisesta mediasta salaliittoteorioiden ja niihin uskovien alustana. Aineistossa korostui kuinka salaliittoteoriat niin saavat alkunsa kuin myös leviävät sosiaalisessa mediassa. Sami Kuusela kirjoittaa tekstissään (2020) humoristisesti, että *”...Twitter on kuin salaliittoteoreetikoiden kevätkokous.”* Helsingin Sanomien tekstissä myös viitataan salaliittoteoreetikoihin ihmisinä, joilla on liikaa aikaa roikkua verkossa. Aineistossa salaliittoteoreetikoiden toiminnan kuvataan tapahtuvan esimerkiksi Facebook-ryhmissä tai Twitterissä.

Sosiaalista mediaa käytetään myös ikään kuin lähteenä salaliittoihin uskovien viitteellisestä määrästä. Esimerkiksi Helsingin Sanomien jutussa (Halminen 2020) kerrotaan, että yhdessä ruotsalaisessa 5g-salaliittoa kannattavassa Facebook ryhmässä oli lehden havainnon mukaan yli 20 000 jäsentä. Tekstissä kerrotaan myös, että erääseen vastaavaan suomalaiseen ryhmään on liittynyt viimeisen kuukauden aikana 600 uutta jäsentä. Artikkelissa kaikki tällaisiin ryhmiin kuuluvat kehystetään salaliittoteoreetikoiksi. Kahdessa aineiston tekstissä (Aro 2020, Vehkoo 2020) muistutetaan, että kaikki salaliittoteorioita netistä selailevat tai salaliittoryhmään kuuluvat eivät usko niihin, vaan voivat olla etsimässä tietoa mielenkiinnosta tai pelkästään viihdearvon takia. Kuitenkin suurimmassa osassa aineistoni jutuista salaliittoteoreetikoiksi määritellään ne ihmiset, jotka kuuluvat aiheita koskevaan ryhmään tai katsovat aiheeseen liittyviä videoita. Jutuissa ei käsitelty minkäänlaista internetistä täysin ulkopuolista salaliittotoimintaa.

4.3 HE JA ERÄÄT -KEHYS

Suurimmassa osassa aineistoni teksteistä käytettiin he- tai eräät -kehystä. Kehys esiintyi yhdeksässä tekstissä kolmestatoista. He- ja eräät -kehyksellä artikkelin kirjoittaja tai artikkelissa haastateltu asiantuntija puhuu salaliittoihin uskovista 'eräinä' tai 'heinä'. Halmisen tekstissä (2020) käsitellään QAnon-liikkeeseen kuuluvia salaliittoteoreetikkoja. Viitattaessa liikkeen suomalaisiin jäseniin toimittaja puhuu heistä. Hän kirjoittaa, että *"...heitä näkee esimerkiksi Youtubessa..."* ja, että *"Heihin lukeutuvat suunnistuspiireistä tutut yrittäjäveljekset..."*. Käyttämällä persoonapronominia he kirjoittaja tekee eroa itsensä ja artikkelin kohteen välillä. Heistä puhuminen on toiseuttamisen keino, jossa tehdään eroa heidän ja meidän välillemme. Salaliittoihin uskovat niputetaan yhdeksi ryhmäksi, johon me muut emme kuulu.

He-pronominin lisäksi aineistossa viitataan salaliittoihin uskoviin käyttämällä sanaa eräs tai eräät. Eräs-sanaa käytetään teksteissä varsinkin niissä yhteyksissä, kun viitataan tiettyyn ihmiseen, jonka nimeä ei syystä tai toisesta paljasteta. Kuusela (2020) viittaa eräeseen keskustelijaan nettifoorumilla ja Halminen (2020) kertoo erästä politiikassa vaikuttaneesta kauppatieteilijästä. Kahdessa aineiston tekstissä käytetään myös sanoja 'joku' tai 'jotkut kuvaamaan salaliittoteoreetikkoja. Esimerkiksi Siltamäki (2020) viittaa tekstissään salaliittoihin uskoviin sanoilla joku tai jotkut useaan otteeseen. *"Jotkut ovat toki jo epäilleet, että..."*.

Tässä kehyksessä aineistosta nousee esiin yksi poikkeus. Sami Kuuselan artikkelissa (2020) puhutaan kerran 'meistä' viitaten salaliittoihin uskoviin. Toimittaja kirjoittaa, että *"Monella meistä on koronavirukseen liittyvää parempaa tietoa."* Toisaalta hetkeä myöhemmin tekstissään hän kysyy, että voisiko jutussa haastateltu professori auttaa 'meitä' ymmärtämään kotien ammattilaisvirologeja. Tässä toimittaja siis erottaa 'meidät' heistä.

Muutamassa Ylen teksteistä käytetään myös vähemmän toiseuttavaa keinoa viitata salaliittoteoreetikoihin. Johanna Vehkoo käyttää tekstissään (2020) yksinkertaisesti sanaa ihminen tai ihmiset. Näin toimii myös Kainulainen (2020) viitattaessa koronasalaliittoihin uskoviin sanoilla ihminen tai osa ihmisistä. Puhuttaessa pelkästään ihmisistä ei eroa meidän ja heidän välillä niin selvästi synny ja toiseuttaminen vähenee.

4.4 KRIISI-KEHYS

Yksi aineistosta löytämäni kehys on kriisin-kehys. Tässä kehyksessä salaliittoihiin uskovat ihmiset kehystetään kriisin keskellä eläviksi peloissaan oleviksi ihmisiksi, jotka tämän epävarmuuden tai pelon vaivaamina etsivät selityksiä sekä vastauksia ja vakuuttuvat niistä helpommin. Tämä kehys esiintyi aineistossa kaikista löytämistäni kehyksistä vähiten. Kriisin-kehys löytyi viidestä aineistoni artikkelista. Siltamäen artikkelissa (2020) puhutaan kahdessa yhteydessä huolestuneista kansalaisista, joilla on elämässä vaikea hetki. Vehkoo käsittelee (2020) sitä, kuinka huoli, epävarmuus, pelko ja turhautuminen yhdistävät salaliittoihiin uskovia. Toimittaja kirjoittaa

”... ihmiset uskovat 5G-teorioihin yleensä siksi, että heillä on perusteltu syy olla huolissaan... näissä (huolissa) taustalla on yleensä epävarmuus, pelko tai turhautuminen.”

Tässä kehyksessä pyritään selittämään salaliittoihiin uskovien käytöstä. Heidät esitetään epävarmoina ja pelokkaina vastauksia etsivinä ihmisinä. Kriisillä ja pelolla pyritään nähdäkseni myös hieman siirtämään vastuuta näiltä ihmisiltä pois. Kriisissä ihmisen on helpompi uskoa 'hömppään' kuin olisi tavallisessa tilanteessa. Teksteissä rakennetaan ikään kuin kuvaa vaikeasta tilanteesta, jossa ihmisten on helpompi hairahtaa uskomaan erilaisiin vaihtoehtoihin selityksiin.

4.5 REUNA-ALUEIDEN IHMISET -KEHYS

Noin puolet aineiston teksteistä pyrki konkreettisesti kuvailemaan sitä, millaisia salaliittoihiin uskovat ihmiset ovat. Tekstit tarjosivat monenlaisia erilaisia kuvauksia, mutta jotkut luonnehdinnoista esiintyivät useampaan kertaan. Aineistosta löytyivät seuraavat esimerkit:

1. salaliittoihiin uskominen on yleisempää matalasti koulutettujen keskuudessa (Siltamäki, 2020)
2. maahanmuuton vastustajat (Siltamäki, 2020)
3. alhainen koulutustaso (Vehkoo, 2020)
4. oikeistopopulistinen, erittäin konservatiivinen ja kansallismielinen porukka (Leppänen, 2020)
5. erilaisia ihmisiä, monenlaisista poliittisista näkemyksistä (Leppänen, 2020)

6. ihmisiä, joilla on liikaa aikaa (Kuusela, 2020)
7. ”tavalliset” twiittailijat ja se naapurin Heikki (Kuusela, 2020)
8. äärioikeisto ja incel-alakulttuuri (Kauhanen, 2020)
9. kaikenlaiset reuna-alueiden ihmiset (Torvinen, 2020)

Useampaan kertaan toistuvat salaliittoihin uskovien alhainen koulutustaso, eli niin sanottu duunari-status sekä kuuluminen poliittiseen oikeistoon. Luonnehdintoja perustellaan erilaisilla tutkimustuloksilla tai ne ovat asiantuntijahaastateltavan lainauksia. Luonnehdinnoista voi lukiessa aistia negatiivisia sävyjä sekä toiseuttamisen keinoja. Huomionarvoista on myös se, että koska artikkeleissa ei annettu ääntä näille ihmisille itselleen, ovat heistä luodut luonnehdinnat joidenkin muiden tahojen tekemiä. Ainoastaan Kuusela (2020) haastattelee salaliittoteoreetikkoa. Haastateltava on entinen korkea-kouluopiskelija, nainen ja vasemmistoliiton entinen kuntavaaliehdokas. Haastateltava ei siis sovi kuvaan matalasti koulutetusta äärioikeistoon kuuluvasta miehestä.

Reuna-alueiden ihmiset ilmaisua käytetään Torvisen (2020) jutussa, jossa puhutaan salaliittoteorioihin uskovista kristityistä. Ilmaus on jutussa seurakuntaneuvouksen käyttämä ja toimii ’normaalien’ ja ’muiden’ kristittyjen eron kuvaajana. Radikaalista oikeistosta puhutaan useammassa artikkelissa. Niissä asiantuntijat kertovat, että salaliittoteorioihin uskomisen on verrattava yleisempää heidän joukossaan.

4.6 ASIANTUNTIJAPUHE-KEHYS

Selkein havaintoni aineistosta vastasi hypoteesiani siitä, että salaliittoteoreetikoille itselleen annetaan ääni vain harvoin. Sen sijaan salaliittoteorioita ja niihin uskovia käsittelevissä jutuissa haastatellaan tutkijoita ja asiantuntijoita. Aineistoni kolmestatoista artikkelista yhdessätoista haastateltiin yhtä tai useampaa asiantuntijaa. Äänen antaminen muille ryhmän itsensä sijasta on yksi vahvimista toiseuttamisen keinoista. Kun tiettyä ryhmää kuvaillaan aina vain toisten ihmisten kautta jäävät ryhmän jäsenet objekteiksi subjektin sijaan. Heistä tulee ryhmä, jonka omaa ääntä ei mediassa kuulla. Muut tahot alkavat hallita kuvaa, jota heistä välitetään muille.

Helsingin Sanomilta analysoimissani kuudessa jutussa vain yhdessä ei kuultu ulkopuolista asiantuntijaa. *Yleisradion* seitsemästä jutusta kuudessa asiantuntijalle annettiin ääni. Ylen artikkeleissa kolme asiantuntijaa esiintyi useammassa jutussa. Helsingin yliopiston tutkijatohtori Niko Pyrhöselle annettiin kahdessa Ylen jutussa (Siltamäki 2020; Leppänen 2020). THL:n erikoistutkija Jonas Sivelä puhuu kolmessa Ylen artikkelissa (Vehkoo 2020; Aro 2020a ja Aro 2020b). Myös THL:n johtavaa asiantuntijaa Jussi Sanea kuultiin kahdessa Ylen jutussa (Aro 2020a; Aro 2020b). *Helsingin Sanomilla* kaikkiin aineiston artikkeleihin oli valittu eri asiantuntijat. Pyrhönen esiintyi myös yhdessä *Helsingin Sanomien* jutussa (Halminen 2020).

Aineistossa asiantuntijat kertovat lukijoille miksi jotkut uskovat salaliittoteorioihin ja miten heihin tulisi suhtautua. Siltamäen tekstissä (2020) Pyrhönen kertoo, että

”...salaliittoteoriat vetävät monia puoleensa myös siksi, että ne tarjoavat mahdollisuuden tuntea olevansa osa jotain suurempaa”.

Vehkoon artikkelissa (2020) asiantuntija Sivelä muistuttaa, että salaliittoteoreetikkojen pilkkaaminen, vähätteleminen ja heille nauraminen usein vain vahvistaa heidän uskoaan, eikä ole ratkaisu ongelmaan. Sami Kuuselan artikkelissa (2020) asiantuntija kertoo salaliittoteoreetikoiden olevan ihmisiä, joilla on liikaa aikaa roikkua verkossa.

Erilaisen asiantuntijoiden ja viranomaisten kuuleminen tietyn ihmisryhmän itsensä sijaan on tuttua myös maahanmuuttajia koskevasta uutisoinnista (Kivikuru 2002, 57). Kuten jo todettu, aineistossani asiantuntijat pääsevät ääneen usein. Salaliittoteoreetikot itse paljon harvemmin. Ylen artikkeleissa yhdessä (Aro, 2020a) mainitaan esimerkin omaisesti suomalainen salaliittoteorioiden levittäjä. Häntä ei kuitenkaan haastatella eikä hänen nimeään kerrota. Aro mainitsee tekstissään *”yhden suhteellisen suosituksen suomalaistubettajan”*. Yhdessäkään Ylen seitsemästä jutusta ei anneta ääntä salaliittoteoreetikoille itselleen.

Helsingin Sanomat, toisin kuin Yle, antaa äänen salaliittoteoreetikoille itselleen kahdessa artikkelissaan. Kuuselan (2020) artikkelissa haastatellaan salaliittoteorioita käsittelevän Facebook-ryhmän ylläpitäjää. Hänelle annetaan jutussa mahdollisuus kertoa oma näkemyksensä siitä mihin uskoo ja miksi. *Helsingin Sanomat* myös Ylen tavoin esimerkin omaisesti mainitsee suomalaisia henkilöitä, joiden tiedetään uskovan johonkin salaliittoteoriaan (Halminen, 2020). Yhden salaliittoteoreetikon lisäksi *Helsingin Sanomat* antaa puolustuspuheenvuoron TV7-kanavan juontajille, jotka ovat ohjelmassaan levittäneet koronaan liittyviä salaliittoteorioita (Torvinen

2020). Tästä huolimatta suurin osa myös Helsingin Sanomien jutuista kerrotaan asiantuntijan äänellä, ja yhdessäkin poikkeuksessa salaliittoteoreetikon haastattelun osuus jää vain pieneksi osaksi artikkeleita.

4.7 TUTKIMUSKYSYMYKSIIN VASTAAMINEN

Tutkielmani pyrkimys oli vastata kahteen tutkimuskysymykseen aineiston kehysanalyysin avulla.

Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat:

1. Millaisia kehyskäsitteitä Helsingin Sanomien ja Ylen artikkelit luovat salaliittoteorioihin uskovista suomalaisista koronapandemian aikana?
2. Miten aineistossa käytetyt kehykset toiseuttavat salaliittoteorioihin uskovia?

Aineistosta löytämäni kuusi kehystä luovat kaikki omalla tavallaan kuvaa salaliittoteorioihin uskovista suomalaisista. Koherentin kuvan luominen tällaisesta jokseenkin epämääräisestä ja hyvin hajanaisesta yhteisöstä on vaikeaa. Kuitenkin aineistoni artikkelit antoivat salaliittoteoreetikoille muutamia yhteisiä piirteitä. Analyysin perusteella vahvin ja eniten esiin tullut kuvaava kehys oli nörtti-kehys. Artikkelit loivat selvää kuvaa salaliittoteorioihin uskovista internetissä ja sosiaalisessa mediassa jopa liikaa aikaa viettävistä ihmisistä. Tämän lisäksi aineistosta nousi esiin kuva salaliittoteoreetikoista poliittisesti enemmän oikeistona kuin vasemmistona. Jossain artikkeleissa puhuttiin suoraan äärioikeistosta ja oikeistopopulisteista. Aineisto selitti salaliittoteorioiden uppoavan helpommin matalasti koulutettuun väestöön, ja salaliittoteorioihin uskovia kehystettiin aineistossa duunareiksi. Matalan koulutustason lisäksi salaliittoteorioiden suosiota selitettiin aineistossa koronapandemian aiheuttamalla epävarmuudella ja kriisillä. Kriisi-kehys loi salaliittoteoreetikoista kuvaa hätääntyneinä ja hämmentyneinä ihmisinä, jotka etsivät hädissään yksinkertaisia vastauksia monimutkaisiin ongelmiin. Ainoa kehys, joka mielestäni puolusti salaliittoteorioihin uskovia suomalaisia oli maltillisuus-kehys. Se loi heistä salaliittoteoreetikoista maltillisen ja harmittoman kuvan, kun heitä vertaa amerikkalaisiin ja venäläisiin salaliittoteoreetikoihin.

Toiseen tutkimuskysymykseen aineiston analyysi antoi selvästi ensimmäistä kysymystä selkeämmän vastauksen. Analyysin tulokset kertovat, että artikkelit todella asettavat salaliittoteorioihin

uskovat toisen asemaan, eli toiseuttavat heitä. Aineistossa vahvin toiseuttamisen keino oli selvästi journalistinen päätös kertoa asia vain asiantuntijoiden näkökulmasta. Antamalla ryhmään itse kuulumattomien puhua heidän puolestaan, siirretään valta piirtää ryhmästä kuvaa jollekin toiselle. Tämä on tuttua mediassa esimerkiksi maahanmuuttajiin kohdistuvassa uutisoinnissa. Asiantuntijapuheen lisäksi salaliittoteorioihin uskovia toiseutettiin artikkeleissa sanavalinnoilla. Ryhmä erotettiin meistä viittaamalla heihin, eräisiin, joihinkin ja osaan ihmisistä. Tekstin sanavalinnoilla pyrittiin tekemään eroa varsinkin jutun kirjoittajan ja jutun kohteen välillä. Artikkelit tekivät selväksi, että ainakaan jutun kirjoittanut toimittaja ei usko näihin teorioihin ja siten ei kuulu tähän ryhmään. Toiseuttamista esiintyi käytännössä läpi koko aineiston sekä *Helsingin Sanomilla* että *Yleisradiolla*.

5 POHDINTA

Tässä tutkielmassa olen analysoinut *Helsingin Sanomien* ja *Yleisradion* tuottamaa kuvaa suomalaisista salaliittoteoreetikoista. Tutkielmani tulokset pohjautuvat aineistosta löytyymiini kehyksiin ja niiden tarkasteluun. Aineistoni koostui kolmestatoista keväällä 2020 julkaistusta artikkelista, jotka käsittelivät salaliittoteorioihin uskovia ihmisiä koronapandemian aikana.

Helsingin Sanomien ja *Yleisradion* väliltä löytyi joitain eroavaisuuksia, mutta kokonaisuutena niiden luoma kuva on hyvin samanlainen. Julkaisut välittivät salaliittoihin uskovista hyvin stereotyyppistä kuvaa matalasti koulutettuina sosiaalisessa mediassa aikaansa viettävinä miehinä. Artikkelit toiseuttivat salaliittoteoreetikoita viittaamalla heihin toisina sekä jättämällä ryhmän oman äänen pois artikkeleista.

Yksi tutkielmani ongelma on kehysten tulkinnanvaraisuus. Koska tutkielmani tulokset pohjautuvat itse havaitsemiini ja määrittelemiini kehyksiin, on samalla aineistolla ja metodilla mahdollista saada myös erilaisia tuloksia. Koen kuitenkin pyrkineeni kehysten määrittelyssä ja analyysissä objektiivisuuteen. Tutkielman alussa tunnistin ennako-oletukseni aineistoa kohtaan ja tällä tavoin pyrin asettamaan ne sivuun aineistoa analysoidessani.

Yksi hypoteeseistani kuitenkin osottautui kiistatta oikeasti. Kuvaa salaliittoihin uskovista ei rakenneta heitä itseään haastattelemalla. Ääneen päästetään poikkeuksetta joku tähän ryhmään kuulumaton, jolla koetaan olevan heistä perusteltu käsitys. Toki on otettava huomioon toimitustyön realiteetit, kiire, resurssit ja tehtävän vaikeus. On huomattavasti yksinkertaisempaa, helpompaa ja nopeampaa etsiä ja tavoittaa haastateltavaksi esimerkiksi yliopiston tutkija kuin koronasalaliittoihin oikeasti uskova haastatteluun suostuva henkilö. Tässä kohtaa on myös aiheellista esittää argumentti, jonka mukaan salaliittoteorioihin uskoville ei edes tulisi antaa ääntä mediassa. Heitä haastattelemalla media levittää samalla myös heidän asiaansa, joka pahimmallaan voi olla hengelle ja terveydelle vaarallista. Onko median tehtävä siis suojella yleisöään valheilta ja vaaralliselta hömpältä? Voisiko olla niin, että enemmän vahinkoa saadaan aikaan sulkemalla jokin ihmisryhmä niin sanotun valtamedian ulkopuolelle? Loppupeleissä journalistilla on kuitenkin valta valita millaisen artikkelin hän haastattelusta koostaa. Hänellä on täysi valta tekstissään kumota valheelliset väitteet ja antaa myös asiantuntijoille tilaa jutussa. Mielestäni on tärkeää, että *me* tiedämme, että *heitäkin* on olemassa. Journalistin eettisiä ohjeita noudattamalla voi syntyä

artikkeleita, jotka avartavat sekä salaliittoteorioihin uskovien että hömpän kieltävien mieliä. On myös mielestäni vaarallista, jos salaliittoteoreetikot kokevat tulleen valtamedian hyljänneiksi tai sen pilkkaamaksi. Tämä ajaa heidät omaan kuplaansa ja suoraa vastamedian valheellisen tiedon pariin. Aineistoa lukiessani ajattelin monta kertaa, että jos itse uskoisin joihinkin näistä teorioista, olisin tästäkin lauseesta todella loukkaantunut, enkä ainakaan palaisi kyseisen median artikkeleiden pariin uudestaan.

Vaikka tutkielmani aineisto on suppea, antaa se yllättävän yhtäläisen kuvan salaliittoteoreetikoista. Tämä kuva on kovin stereotyyppinen. En jaksa uskoa, että kaikki suomalaiset salaliittoteoreetikot olisivat matalasti koulutettuja tai netissä tunteja viettäviä miehiä. On myös mielestäni yllättävää, että en löytänyt artikkeleita, jossa olisi oikeasti yritetty selvittää, ketkä Suomessa uskovat salaliittoteorioihin. Kaikki löytämäni artikkelit keskittyivät esittelemään erilaisia salaliittoteorioita ja niiden vaikutuksia. Journalismista tuttua tavallinen ihminen kertoo -narratiivia ei käytetty yhdessäkään löytämässäni jutussa. Pidän tätä erikoisena, sillä näen tässä aihepiirissä useita herkullisia juttuaiheita. Myös journalismin tutkimuksessa aihetta on tutkittu yllättävän vähän. Salaliittoteoreetikoiden esittämistä mediassa käsittelevää tutkimusta en onnistunut löytämään yhtäkään. Muillakin yhteiskuntatieteiden aloilla salaliittoja ja salaliittoteoreetikoita oli tutkittu niukasti, vaikka itse oletin sen olevan suosittu tutkimuskohde. Erityisesti jäin kaipaamaan tutkimusta, jossa suomalaisia salaliittoteorioihin uskovia olisi haastateltu ja heidän ajatteluaan kartoitettu. Millaisia he ovat, ja miksi he itse kokevat tietyt teoriat vakuuttavaksi? Olisi myös mielenkiintoista tietää, miten he kokevat median heitä kohtelevan ja millaista kohtelua he journalisteilta toivoisivat.

6 LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Dentith, Matthew, R., X. 2018. *Taking Conspiracy Theories Seriously*. Rowman & Littlefield Publishers.

Horsti, Karina. 2005. *Vierauden rajat – monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Tampere University Press.

Jedlowski, Alessandro ja Michael W. Thomas. 2017. "Representing 'otherness' in African popular media: Chinese characters in Ethiopian video-films". *Journal of African Cultural Studies* 29(1): 63–80. 10.1080/13696815.2016.1241704

Karvonen, Erkki. 2000. "Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen". *Media & Viestintä* 23(2): 78–94.

Kivikuru, Ulla-Maija. 2002. Toiseus mediassa. Teoksessa *Mediaetiikan kipupisteet*. Toimittajat Nordenstreng, Kaarle ja Ari Heinonen. Tampereen yliopisto. Sivut 55–60.

Kuusisto, Anna-Kaisa ja Jaakko Tuominen. 2019. "Epäilyä ja myötätuntoa: Yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Ylen verkkouutisissa 2014–2016". *Media & Viestintä*. 42(3): 187–212.

<https://doi.org/10.23983/mv.85781>

Löytty, Olli. 1994. "Niilin lähteillä – tutkimusmatka länsimaiseen Afrikka-diskurssiin". Teoksessa *Me ja Muut*. Toimittanut Kylvänen, Marjo. Vastapaino. Sivut 113–130.

Media Audit Finland. Levikkitilastot 2019. <https://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2020/08/LT-tilasto-2019.pdf>. Luettu: 31.10.2020

Mitchell S., D., Scott. 2019. "Population Control, Deadly Vaccines and Mutant Mosquitoes: The Construction and Circulation of Zika Virus Conspiracy Theories Online". *Canadian Journal of Communication*. 44: 211–237. <http://doi.org/10.22230/cjc.2019v44n2a3329>

Nikunen, Minna. 2005. *Surman jälkeen itsemurha – kulttuuriset luokittelut rikosuutisissa*. Tampere University Press.

Nikunen, Minna. 2002. "Rikosuutinen, intiimisuhte ja nainen". Teoksessa *Mediaetiikan kipupisteet*. Toimittajat Nordenstreng, Kaarle ja Ari Heinonen. Tampereen yliopisto. Sivut 61–68.

Gruzd, Anatoliy ja Philip Mai. 2020. "Going viral: How a single tweet spawned a COVID-19 conspiracy theory on Twitter". *Big Data & Society*. July-December 2020: 1–9.

<http://dx.doi.org/10.1177/2053951720938405>

Goffman, Erving. 1974. *Frame Analysis – An Essey on the Organization of Experience*. Northaester University Press.

Ramsey, Robin. 2001. *Conspiracy Theories*. Pocket Essentials.

Tuominen, Maila-Katriina. 2002. "Kuka puhuu kun toinen puhuu". Teoksessa *Mediaetiikan kipupisteet*. Toimittajat Nordenstreng, Kaarle ja Ari Heinonen. Tampereen yliopisto. Sivut 91–76.

Vehkoo, Johanna. 2019. *Valheenpaljastajan käsikirja*. Kosmos.

Vehmas, Susanna. 2001. *Maahanmuuttokirjoittelu sanomalehdissä*. Tampere University Press.

TUTKIMUSAINEISTO

1. Siltamäki, Tuija (2020). "Kaiken takana ovat taas liskoihmiset – Miksi korona kiehtoo salaliittoteoreetikoita ja miksi villeimpiinkin salaliittoihin uskotaan?". *Yleisradio*. 5.4.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11285790>
2. Vehkoo, Johanna (2020) "Valheenpaljastaja: Miksi salaliittoteoreetikot liittävät yhteen 5G-verkon ja koronaviruksen? Epävarmuus ja huoli saavat ihmiset uskomaan mitä villeimpiin teorioihin". *Yleisradio*. 26.4.2020 <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/04/26/valheenpaljastaja-miksi-salaliittoteoreetikot-liittavat-yhteen-5g-verkon-ja>
3. Kainulainen, Jaana (2020) "Suomalaiset eivät etsi salamyhkäisiä koronälääkkeitä tai usko niihin helposti – mutta rokotetta osa ihmisistä pelkää kuin itse "ruttoa"". *Yleisradio*. 30.8.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11495035>
4. Vehkoo, Johanna (2020) "Valheenpaljastaja: Tervetuloa infodemian aikaan! Näistä merkeistä tunnistat koronaviruksesta levitetävän väärän tiedon". *Yleisradio*. 14.3.2020. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/03/14/valheenpaljastaja-tervetuloa-infodemian-aikaan-naista-merkeista-tunnistat>
5. Leppänen, Mikko (2020) "Salaliittoteoriat koronaviruksesta leviävät – lokakuussa järjestetty pandemiaharjoitus Event 201 ja Bill Gates tähtäimessä". *Yleisradio*. 7.6.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11264318>
6. Aro, Jessikka (2020a) "Venäjän valtionmediat levittävät koronasta salaliittoteorioita länsimaihin – samat teoriat kiertävät myös suomenkielisillä foorumeilla". *Yleisradio*. 4.7.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11386660>
7. Aro, Jessikka (2020b) "THL:n asiantuntijat tarkistivat villeimmät koronasalaliittoteoriat – "Ei pidä paikkaansa, tämä väite menee ufo-kategoriaan"". *Yleisradio*. 4.7.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11387828>
8. Kuusela, Sami (2020) "Oman teoriani mukaan". *Helsingin Sanomat*. 10.5.2020. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006501510.html>

9. Kauhanen, Anna-Liina (2020) ”Saksan Hanaun ampujan salaliittoteoriat ovat läsnä myös Suomessa: äärioikeisto otti haltuun jopa tietokonepelien chattikanavat”. *Helsingin Sanomat*. 22.2.2020. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006415790.html>
10. Halminen, Laura (2020) ”5g-verkkoja pelkäävät salaliitto-teoreetikot ryhtyivät polttamaan tukiasemia Britanniassa ja Hollannissa, Facebook suitsii yllytystä”. *Helsingin Sanomat*. 13.4.2020. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006473240.html>
11. Halminen, Laura (2020) ”Qskonto”. *Helsingin Sanomat*. 21.6.2020. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006547337.html>
12. Niemi, Onni (2020) ”Somessa väitetään, että "taiwanilaiset asiantuntijat" suosittelevat hengitystestiä, joka paljastaa koronaviruksen – tarkistimme somessa kiertävät väitteet”. *Helsingin Sanomat*. 17.3.2020. <https://www.hs.fi/nyt/art-2000006442284.html>
13. Torvinen, Pekka (2020) ”Uskonnollisessa tv-ohjelmassa esitettiin väärää tietoa ja niin ahdistavia väitteitä, että kirkolliset toimijat moittivat kanavaa – TV7:n toimitusjohtaja vastaa syyttöksiin”. *Helsingin Sanomat*. 23.6.2020 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006548851.html>